

*Leest u hier de eerste twee hoofdstukken van
'Jan Ykema;
pikstart, verslaving
en comeback van een hypersprinter'*

1 De Schaatser

Een donderdagavond in januari 1985. Mijn broertje Marten, vijf, en ik, zeven, logeren bij beppe (Fries voor oma) in Heerenveen. Na een douche zitten wij friskgewassen en met natte haren naar Sesamstraat te kijken. Beppes gaskachel tikt gehaast, iedere keer als de ontelbare vlammetjes hun blauwe kopjes flakkerend omhoogsteken. De Friese staartklok tikt een stuk regelmatig. Samen maken ze een nogal nerveus geluid. Dat vind ik tenminste, maar Marten schijnt er niets van te merken. Hij kijkt ingespannen naar de capriolen van Selma Duim en Supergrover. Ik schuif onrustig heen en weer op de kussens van beppes bank.

De Schaatser is er nog steeds niet. Volgens beppe had hij er om zes uur moeten zijn, maar het is onderhand halfzeven. Vanaf het moment dat mijn vader me vertelde dat er een schaatser bij beppe in huis zou komen, kan ik aan niets anders denken. Een echte Schaatser. Zo een in een schaatspak met kapje. Eentje die na de training nonchalant in zijn sportschoenen stapt zonder de veters te strikken om vervolgens met schaatsen in de ene en slijpblok in de andere hand richting auto te lopen. Zo'n schaatser zal ik voor mezelf krijgen. Ik zal hem vragen kunnen stellen en misschien mag ik met hem op de foto. Hij zal me meenemen naar wedstrijden en iedereen zal jaloers zijn als ik na afloop met hem het ijsstadion verlaat om bij hem in de auto te stappen. En dat alleen wij (ja, er zal sprake zijn van een wij) dan weten waarheen.

Er is geen grotere schaatsfan dan ik. Ik ken alle belangrijke schaatsers en hun toptijden uit mijn hoofd en bij natuurijs moet mijn moeder me van het ijs roepen als het allang donker is. 's Avonds slijp ik dan mijn plasticen noren op het oude houten slijpbankje van mijn vader. Ik slijp mijn schaatsen tijdens een vorstperiode iedere dag, met als gevolg dat er van de ijzers niet veel meer over is. Maar ja, ik wil schaatser worden en schaatsers slijpen nu eenmaal vaak hun schaatsen. Als peuters imiteerden mijn broertje en ik Hilbert van der Duim en Frits Schali in de woonkamer. We hadden pantoffels met een zool van soepel, zwart plastic. Ze wilden prima glijden over de vloerbedekking en met één hand op de rug trokken we fanatiek onze rondjes om de salontafel. Ik was Van der Duim en mijn broertje de altijd als tweede eindigende Schali.

De Schaatser die beppes kostganger wordt heet Jan Ykema. Ik ken alleen nog maar zijn naam, want hij is nog niet lang lid van de kernploeg van de knsb. Wel weet ik dat hij sprinter is en een grote bos bruine krullen heeft. In de krant stond dat hij een grote mond heeft en 'Pietje Bell' en 'enfant terrible' wordt genoemd, maar ik weet niet wat dat betekent. Belangrijker is dat hij schaatser is. En dat ik straks over hem kan vertellen in de klas, al weet ik dat mijn klasgenootjes nauwelijks geïnteresseerd zijn in schaatsen. We wonen immers in Nunspeet op de Veluwe en niet in Friesland.

Ik wil ook in Friesland wonen, het land van de schaatsers, van de stoere mannen die met ijs in hun baard over de sloten glijden. Het land van Thialf, de bekendste ijsbaan van de wereld. In een poging om toch Fries te worden draag ik soms een oud voetbalshirt van

sc Heerenveen, dat van mijn pake (Fries voor opa) is geweest. Maar eigenlijk voel ik me in dat shirt maar belachelijk. Ik weet ook wel dat een trui met de Friese vlag van mij geen Fries maakt. Ik ben maar een halve Fries omdat mijn moeder Rotterdamse is. Nee, die Jan Ykema heeft het dan beter voor elkaar: Fries én Schaatser.

Ik krijg Ykema deze avond niet te zien. Om acht uur moet ik naar bed. Ik vecht tegen mijn tranen als beppe haar bekende nachtgebedje opzegt.

De volgende morgen ben ik vroeg op. Beppe's tochtige houten huis is ijskoud. Mijn broertje slaapt nog. Op blote voeten sluip ik de steile, met linoleum bedekte trap af. Het voelt als ijs onder mijn voeten, maar gelukkig liggen er onder aan de trap, in de lange l-vormige gang, wat losse tapijten. Alsof ik van de ene ijsschots naar een andere spring, spring ik van tapijt naar tapijt. Bij de logeerkamer waar De Schaatser toch inmiddels zou moeten liggen, leg ik mijn oor tegen de deur. Maar ik hoor niets. Turend door het sleutelgat kan ik alleen het bureau zien met daarboven een ingelijste foto van mijn overleden pake.

Stil wachten heeft geen zin. Misschien helpt het als ik wat meer geluid maak. Ik sluip de steile trap weer op om vervolgens luid stampend weer af te dalen. Beneden gekomen banjer ik over de krakende vloer van de gang, langs de deur van De Schaatser...
Luisteren... Weer niets.

Dan maar wachten in de woonkamer. De staartklok in de woonkamer geeft halfzes aan. Op tafel staat het porseleinen snoepotje met drop. Er zitten altijd de meest uiteenlopende dropsoorten in die, vreemd genoeg, allemaal hetzelfde smaken. Na verloop van tijd nemen ze blijkbaar elkaars geur en smaak aan. Hetzelfde geldt trouwens voor de koekjes van beppe. Ze smaken naar speculaas. Ook de niet-speculaasjes.

De tijd probeer ik te doden door te kijken naar Sky Channel: Transformers, Inspector Gadget en The DJ Kat Show. Mijn broertje, inmiddels ook wakker, vergezelt mij even later op de grond, voor de gaskachel. Zo blijven we een tijdje zitten. Boven mij, op de schoorsteenmantel, zie ik een ansichtkaart, leunend tegen een oude pendule. Ik moet me tot het uiterste uitrekken om erbij te kunnen. Het is een luchtfoto van een ijsbaan. In de linkerbovenhoek staat enkel 'Inzell'. De achterkant is beschreven met blauwe inkt:

'Alles goed hier. Trainen gaat goed.

Groeten Jan'

Jan. Dat is dus De Schaatser op wie ik sinds gisteravond zit te wachten en die zich maar niet vertoont.

Gestommel. Daar zul je beppe hebben. Ze is vroeg op en vrijdagochtend heeft ze haar vaste zwemuurtje. Maar als de deur plotseling openzwaait, verstijf ik.

'Hoi!' klinkt het gehaast. 'Ik ben Jan!'

Dat weet ik ook wel. Mijn hand doet pijn als hij hem drukt. Ik mompel mijn naam, half wegduikend achter de rug van mijn broertje, die een stuk minder onder de indruk lijkt.

Uitvoerig neem ik De Schaatser in me op. Dit is dus Jan Ykema. Hij ziet er met zijn grote bos krullen en trainingsjasje indrukwekkend uit. Hij draagt een donkerblauwe trainingsbroek met ritsen over de gehele lengte van de beenstukken. Eronder draagt hij een paar Pumasportschoenen. De veters zijn niet gestrikt.

Zie je wel.

Ykema gooit zijn schaatsen nonchalant op een stoel. 'Wat zijn jullie vroeg op!' roept hij ons toe. Ik weet dat ik iets terug hoor te zeggen, maar het blijft stil.

'Wie van jullie is de grote schaatsfan?'

Nu moet ik iets zeggen. Maar meer dan een vrijwel onverstaanbaar 'ik' breng ik niet uit. Ykema kijkt me aan. Ik probeer zijn blik te ontwijken.

'Schaats je zelf ook?'

Ik knik. Waarom praat ik nu niet gewoon terug? Op school heb ik altijd het hoogste woord, maar nu het erop aankomt, zit ik een beetje stom te mompelen.

'Als je wilt, mag je wel met me mee naar de training,' roept Ykema. 'Ik ga zo weg!' Marten lijkt het allemaal niet op te merken. Ingespannen kijkt hij naar Inspector Gadget. 'Wil jij ook mee?' vraagt Ykema hem. Marten schudt zijn hoofd. Onbegrijpelijk.

Vijf minuten later stapt Ykema in zijn gifgroene Volkswagen Golf. Eenmaal achter het stuur leunt hij over de bijrijderstoel om het slot van mijn deur te ontgrendelen. Met de handpalm omhoog gericht en met zijn wijs- en middelvinger aan weerszijden van het zwarte knopje tilt hij het op. Ik beloof mijzelf het later precies zo te doen.

Op weg naar Thialf. Ykema rijdt stevig door. Zijn ogen flitsen heen en weer over de weg en hij zit rechtop, zelfs iets voorover, dicht bij het stuur. Schakelen doet hij razendsnel. Als we de Burgemeester Falkenaweg op draaien, tast Ykema met zijn rechterhand naast zijn stoel.

'Wil jij even proberen om mijn pakje sigaretten voor me te pakken? Jouw handen zijn een stuk kleiner.'

Sigaretten. Ik geloof mijn oren niet. Het pakje Marlboro's heb ik snel te pakken. Even later zie ik vanuit mijn ooghoeken hoe Ykema een sigaret uit het pakje trekt. Zijn vingers trillen als hij hem naar zijn mond brengt. Met een aansteker die hij ook van de vloer moet rapen, steekt hij hem aan en hij inhaleert diep. Gehaast draait Ykema zijn raampje open en blaast de rook door de kier naar buiten. Ik vraag me af of hij het raampje ook open had gedaan als hij alleen was geweest.

Daar is Thialf. We rijden helemaal tot aan de ingang. Tot mijn spijt staat er geen rij wachtende mensen bij de kassa. Ik had me verheugd op de jaloerse blikken van mensen die zelf ook niets liever wilden dan verkeren in de nabijheid van een echte Schaatser. Eenmaal in de ontvangsthallen van het ijsstadion loopt Ykema in de richting van een groepje jongemannen in grijsblauwe trainingspakken. Mijn hart slaat over als ik Hilbert van der Duim herken. Hilbert. Ik vind het vreemd om me aan hem voor te stellen, ik heb het gevoel dat hij me toch moet kennen; ik ken hem immers al zo goed. Ykema introduceert me ook bij de anderen: Frits Schalijs, Yep Kramer, Geert Kuiper, Hein Vergeer.

De tribunes van de ijsbaan zijn winderig. Het is onmogelijk om hier warm te blijven en toch voel ik geen kou. Ingespannen tuur ik naar de stoere kerels die op aanwijzing van trainer Henk Gemser hun training afwerken. Naast me staan twee jongens van een jaar of zestien naar de training te kijken. Ze spreken vol bewondering over Hilbert van der Duim. Van der Duim was jarenlang ook voor mij een grote held, maar nu is hij voorbijgestreefd door Jan Ykema.

Zoals afgesproken wacht ik na de training op de parkeerplaats. Op weg naar huis voel ik me al iets meer op mijn gemak. Ik durf zelfs al een vraag te stellen.

‘Krijg je die kleren van Aegon eigenlijk gratis?’ Ik wil heel graag zo’n grijze Aegon-ijsmuts. Dan kan iedereen aan me zien dat ik een Schaatser ken. Mijn vraag mist zijn uitwerking niet: ‘Ja hoor, die krijgen we gewoon. Loop straks maar even mee naar mijn kamer, dan mag je wat uitzoeken.’

Vanaf dit moment stuurt Ykema me geregeld kaartjes van overal ter wereld. Nu eens eentje met handtekeningen van alle kernploegleden, dan weer een simpel ‘Alles goed hier. Jan.’ De leukste ontvang ik op 28 maart 1985:

‘Beste Menno. Gefeliciteerd met je 8e verjaardag en ik hoop dat je snel zo oud bent om ook in de kernploeg te schaatsen.’

2 Pingjum 3 km

Op een warme zomerdag in juli 2004 neem ik even voorbij de Afsluitdijk, op weg naar mijn woonplaats Groningen, een afslag te vroeg. De eerstvolgende afslag is die bij het gehucht Zurich. Ik verlaat de weg om te keren en houd even stil op de korte uitvoegstrook, wachtend op een moment om de drukke N31 over te steken. Als ik naar rechts kijk wordt mijn aandacht getrokken door een verkeersbord langs de weg. ‘Pingjum 3 km’

De naam Pingjum heeft voor mij nog steeds een bijna magische klank. De laatste keer dat ik Jan Ykema zag, zo’n vijftien jaar geleden, woonde hij in het piepkleine dorpje. En voor zover ik weet woont hij er nog steeds. Of weer. Zonder aarzeling keer ik mijn auto en sla rechtsaf, richting Pingjum.

Rijdend naar Pingjum ben ik eerst vooral erg ingenomen met mijn impulsieve actie. Ik volg daar toch maar mooi mijn instinct. Maar als ik over de kronkelende landweggetjes rijd, tussen de druk wuivende windturbines door, rijst de eerste twijfel. Het kan natuurlijk zomaar dat Ykema me niet meer herkent. Of erger: misschien herkent hij me wel, maar wijst hij me vervolgens de deur. Wie zegt dat hij zit te wachten op een bezoek van iemand die hem als jongetje heeft verafgood, maar met wie hij nu misschien niets meer gemeen heeft? Bovendien realiseer ik me dat een held zich voornamelijk in het hoofd van zijn bewonderaar bevindt en dat die bewonderaar in de loop der jaren zijn herinneringen naar hartenlust heeft ingekleurd, met als resultaat een beeld dat natuurlijk nauwelijks nog te maken heeft met de realiteit. Daar komt bij dat we inmiddels bijna twintig jaar verder zijn.

Toch rijd ik door. Het is niet alleen nieuwsgierigheid die me drijft, maar vooral ook de

behoefte om Ykema weer eens te spreken: ik ben oprecht benieuwd hoe het met hem gaat. Ook ik heb de geruchten van een drugsverslaving gehoord, maar ik ging er steeds van uit dat ze niet klopten of dat ze op zijn minst zouden meevallen.

Als ik Pingjum binnenrijd, valt de ongekende slaperigheid me meteen op. De enige beweging die ik zie, komt van een oude kat die op zijn gemak over de weg kuiert. Op het parkeerplaatsje is er geen ontkomen aan de hitte, die lijkt ingeklemd tussen de huizen. Het zorgt ervoor dat Pingjum nog dromeriger lijkt. Automatisch loop ik in de richting van de dorpskerk, ongetwijfeld het middelpunt van het dorp. Nog steeds is er geen mens te bekennen, alleen het in de zon drogende wasgoed verraadde de recente aanwezigheid van mensen. Even voorbij de kerk zie ik een eerste teken van menselijk leven. Een vrouw van in de dertig laadt haar stationcar vol met kinderen. Ik vraag haar of ze weet waar Jan Ykema woont. Dat weet ze. Ik moet in de Kerkstraat zijn.

De Kerkstraat is een vriendelijk aandoend, nauw straatje met arbeidershuisjes met ervoor bescheiden tuintjes van een meter of drie diep. Vanaf de kerk loopt de weg iets af. Met beide handen in de zakken en ogenschijnlijk ontspannen stap ik op mijn doel af. Net als ik tevreden constateer dat mijn spiegelbeeld in de ramen het gewenste ongedwongen beeld toont, ontdek ik voor mij, op een meter of vijftig, een oudere, licht gebogen man die mijn kant op komt lopen.

‘Meneer, weet u in welk van deze huizen Jan Ykema woont?’

‘Ja,’ klinkt het wat korzelig. ‘Die woont hier. Ik ben naar hem op weg.’

Zonder iets te zeggen verdwijnt de grijsaard achter een donkergroen gelakte voordeur. ‘Jan!’ klinkt het van binnen. ‘Er is iemand voor je!’ De oude man steekt zijn hoofd om de hoek. ‘Hoe heet je?’ Ik noem mijn naam. ‘Menno Haanstra?’ zegt een andere mannenstem even later. Mijn hart bonst in mijn keel. Plotseling bekruipt het gevoel me dat ik dit niet had moeten doen. Er komt een haast onweerstaanbare neiging in me op om weg te rennen, maar het is al te laat, er klinkt gestommel op de gang. De deur zwaait open. Ik herken Ykema direct aan zijn ogen. Maar verder is er weinig dat doet denken aan die vitale krullenbol in zijn trainingspak van vijftien jaar geleden. Ykema draagt enkel een kort, afgeknipt spijkerbroekje à la Robinson Crusoe, daar overheen hangt een flinke buik. Zijn verweerde eeltige voeten, eindigend in met kalknagels bedekte tenen, steken in een paar afgetrapte sandalen. Aan Ykema’s hoofd ontspruiten dikke rastavlechtjes en zijn wangen zijn bedekt met een onregelmatige, grijzende baard van een paar weken. In het felle zonlicht knippert mijn sportheld even met zijn ogen.

‘Menno Haanstra?’ Ik zie hem nadenken.

‘Ja, maar dan de jongste van de twee,’ zeg ik, refererend aan mijn oom met dezelfde naam.

‘O,’ reageert Ykema. ‘Je bent een zoon van Lammert en Jep, toch?’ ‘Jep,’ verbeter ik hem. Ik besef dat het op mij aankomt om dit gesprek gaande te houden. Ykema kijkt wat zoekend naar de grond, af en toe opkijkend. Zijn ogen schieten heen en weer, af en toe de mijne heel even ontmoetend.

‘Man,’ zegt Ykema, ‘ik tilde je vroeger met één hand boven mijn hoofd!’ Ik kan het me niet herinneren, maar er is wel een opening. En belangrijker: Ykema kent me nog.

‘Weet je nog dat ik bij je gelogeed heb in Harlingen?’ zeg ik, een beetje uit het niets. Ykema knijpt zijn ogen samen.

‘In Harlingen?’

‘Ja, aan de Ernst Casimirstraat.’

‘O ja!’ Ik zie dat er geen enkel belletje gaat rinkelen, maar dat is niet erg. Er is immers een gesprek.

Of ik niet een kop thee wil. Eenmaal binnen zie ik de man van zojuist op een bankje zitten, bladerend in de regiokrant. 'Praten jullie maar even bij,' zegt hij en hij staat op. 'Ik kom vanmiddag wel terug.'

Voor het eerst in meer dan vijftien jaar alleen met mijn oude held. Ik ben nog steeds onwennig en ook Ykema is duidelijk nog niet op zijn gemak. Ik krijg de indruk dat hij niet veel onder de mensen komt.

Het contrast ontroert me een beetje. Als schaatser was Ykema allesbehalve anoniem. Als hij ergens binnenkwam, kon het onmogelijk iemand ontgaan. Hij was flamboyant, zelfverzekerd en weinig bescheiden maar innemend.

Maar nu is Ykema dus kluizenaar van beroep en de ongeveterde sportschoenen zijn vervangen door sandalen, hoewel ook los gedragen. En dan dat lijf. Als schaatser stond Ykema bekend als krachtmens. Zijn schaatstechniek was gebrekkig, maar dankzij zijn fysieke kracht liet hij meer dan eens stylisten als Dan Jansen, Gaétan Boucher en Nick Tometz achter zich. Ykema was in die tijd afgetraind en had meer dan eens het laagste vetpercentage van alle leden van de kernploeg.

Nu schat ik hem op 120 kilo. Zijn gestopte lijf doet me denken aan dat van voetballer Maradona, die regelmatig kogelrond voor de camera verschijnt. Onder Ykema's ogen zitten donkere wallen en tussen de dikke rastavlechtjes, die uit zijn schedel steken als buntgras uit een bevroren heideveld, wordt zijn hoofdhuid hier en daar zichtbaar. Maar op zijn humeur is niets aan te merken. 'Tjonge, wat vind ik het leuk dat je er bent!' Ik blijf de hele middag. Ykema vindt het vreselijk dat hij al zo lang niet meer bij mijn beppe op bezoek is geweest. Op de vraag waarom niet, antwoordt hij dat ze vast wel slechte dingen over hem heeft gehoord en dat hij zich schaamt. Ik weet niet waar hij precies op doelt, maar ik vermoed dat het iets te maken heeft met de geruchten over drugs.

Tegen vijven wil ik huiswaarts gaan.

'Ga je nu alweer?' Ykema klinkt teleurgesteld. Ik antwoord dat ik echt weg moet.

'Wil je niet nog wat drinken? Of anders wat eten?'

Ik kan wel janken. Mijn held wil me nog even bij zich houden. Het geeft me een ongemakkelijk gevoel en dat maakt dat ik weg wil. Het contrast is gewoon te groot: als jongetje wilde ik niets liever dan in Ykema's nabijheid verkeren, nu wil hij dat ik nog even bij hém blijf.

Als ik kort daarop naar huis rijd, ben ik neerslachtig en verdrietig. Mijn held is nog steeds mijn held, dat zal nooit veranderen. Maar mijn held is wel aandoenlijk geworden.